

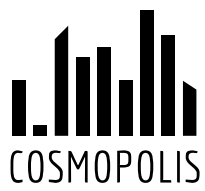

DIRIGENTKA

*Inspirováno skutečným příběhem
první úspěšné dirigentky*

MARIA PETERSOVÁ

COSMOPOLIS

COSMOPOLIS

DIRIGENTKA

MARIA PETERSOVÁ

Přeložila Lucie Libovická

DE DIRIGENT

© Maria Peters and Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Translated from the English originally published as *The Conductor*

by Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam, for the English translation.

Published by special arrangement with Meulenhoff Boekerij bv in conjunction

with their duly appointed agent 2 Seas Literary Agency

and co-agent Livia Stoia Literary Agency.

Czech edition © Grada Publishing, a. s., 2022

Translation © Lucie Libovická, 2022

Cover photo © Shooting Star Film Company

ISBN 978-80-271-3651-3

Mé vnučce Yuně

Každý sen je improvizace.

Yehudi Menuhin

Z Měsíce se jevíme všichni stejně velcí.

Multatuli

*Jelikož my ženy představujeme jen malé procento ze všech dirigentů,
je to, jako bychom byly všechny pod mikroskopem.*

Marin Alsopová

WILLY

PRVNÍ KAPITOLA

New York, 1926

„Dávejte přece pozor! Uvedla jste je na špatné místo.“ Pan Barnes mě popadne za loket a zpraží mě káravým pohledem. Vyděšeně se kouknu tam, kam se dívá i on. Nevšimla jsem si, že v té řadě vládne zmatek. Postarší pán a paní, kterým jsem právě ukázala jejich sedadla, se šinou zpátky k uličce. V rozpacích skloním hlavu.

„Je mi to moc líto,“ omluvím se pokorně, protože pan Barnes je můj šéf a já dobře vím, kde je moje místo. On si mě už ale dál nevšímá a spěchá tomu páru osobně na pomoc. Stojím tam, tak trochu ztracená, ale vzchopím se a jdu naproti dalším hostům, kteří hledají svá sedadla.

Už po kolikáté opakuju: „Přeji vám hezkou zábavu.“ Uvádět lidi na jejich místa je má večerní směna. Přes den pracuju jako písáčka v jedné velké kanceláři. Mít dvě práce je sice hodně únavné, ale už jsem si na to zvykla. Přeje si to tak má matka. Nutí i otce, aby chodil do práce na dvě směny za sebou, a ten si nestěžuje. Matka potřebuje peníze, jak pořád připomíná.

V hloubi duše jsem svým způsobem ráda, že jsem tak dlouho a často pryč z domova. Matka není zrovna sluníčko. Málokdy se usmívá, a když se usměje, ústa jí tvoří nanejvýš rovnou čáru, jinak se jí koutky stáčejí dolů. Když jsem šla poprvé do školy, shodou okolností jsem

ji tak nakreslila. Hrdě jsem matce obrázek ukázala. Kéž bych to neudělala. Dva dny jsem se pak nemohla posadit na zadek. Musím přiznat, že to nebylo zrovna umělecké dílo, takže možná byla v právu.

Po tomto zážitku jsem se naučila usmát pokaždé, když jsem se podívala do zrcadla, přestože jsem neměla důvod se smát. Ještě sice nemám americké občanství, ale už rozhodně prožívám americký sen s úsměvem na rtech a vším, co k tomu patří.

Dnešní koncert začne Beethovenovou *Symfonií č. 3*. V Americe té skladbě říkají *Eroica*, hrdinská. My Holanďané ji nazýváme *Heroische*. Beethoven ji napsal na počest Napoleona Bonaparteho, když se Napoleon prohlásil císařem Francie. Aby ukázal, kdo je pánem, nedovolil, aby ho korunoval papež, a položil si korunu na hlavu sám. Pro muže je takové jednání snadné.

Beethoven, jeho současník, oslavil hrdinství tohoto diktátora ve svém díle. Já osobně se ale domnívám, že Beethoven byl mnohem větším hrdinou než sám Napoleon. Věděl, že se mu bude dál zhoršovat jeho neduh, nedoslýchavost, až nakonec ohluchne úplně, ale to ho nepřipravilo o bojovného ducha. Na své postižení reagoval slovy: „Chci chytit osud pod krkem, v žádném případě se před ním nebudu sklánět.“ Nebo aspoň nějak podobně. Svou hudbou uzavřel období klasicismu a vydal se zcela novou cestou, k romantismu. *Tobhle* já považuju za úchvatné.

Je mrtvý už devětadevadesát let a lidé se pořád hrnou do sálu jako stádo, aby si poslechli jeho mistrovské dílo. Mírně se ukloním. Dva pánové, které jsem právě uvedla na místa, to chápou jako projev úcty vůči nim, ale já v duchu děkuju Beethovenovi za to, co přijde. Členové orchestru zaujmají svá místa a šoupou židlemi. Ladí nástroje. Rozptylují mě, nedokážu se soustředit na své povinnosti. Zadívám se na chloupky na své ruce. Už teď mám husí kůži.

— — —

Usadím se tak trochu ve skrytu na chodbě před koncertním sálem a na klín si položím večeři, kterou jsem si přinesla s sebou. Dveře do sálu jsou zavřené. Po začátku už dovnitř nesmíme. Hůlkami zamíchám vychladlé nudle.

Vždycky když přecházím ze své denní práce na noční, musím co nejrychleji běžet. V kanceláři máme jen jedny píchačky, a když máte smůlu, musíte při odchodu vystát dlouhou frontu. Písařky se ven nehrnou, nespěchají – když se zdržíte, budí to dojem, že jste pracovali přesčas. Takže pokud se ocitnu až na konci řady, jsem nahraná.

Mezi prací v kanceláři a tou večerní nemám dost času zajít domů. Matka mi sice vždycky dá s sebou nějaké zbytky, ale já je nikdy nejím. Určitě nejsou od včerejška, protože ty sní sama. Nemůžou být ani dva dny staré, protože ty dává otcí. Zbytky pro mě jsou minimálně tři dny staré. Trvalo mi nějakou dobu, než jsem ten její systém prokoukla, a ze začátku se mi z toho dělalo špatně. Takže teď to zkažené jídlo rovnou vyhazuju. Problém tkví v tom, že jí to nemůžu říct. Dostala by hysterický záchvat. Vyhodit jídlo je smrtelný hřích.

Nejkratší cesta z kanceláře do koncertní síně vede Čínskou čtvrtí. Za drobný obnos jsem si domluvila jídlo v jedné malé restauraci, takové té, co má výdejní okénko i ven na ulici. Pan Huang už má pro mě vždycky večeři přichystanou. Ví, že spěchám. Obvykle zhltnu jídlo přímo na chodníku, ale když jdu hodně pozdě, už ho mám zabalené s sebou, takže si ho můžu vzít do koncertního sálu. Zpočátku se pan Huang smál tomu, jak zápolím s hůlkami, ale když viděl, jak rychle jsem se je naučila používat, očividně jsem si získala jeho respekt.

Nudle jsou slepené, a tak mě na ně hned přejde chuť. Přemýšlím, jestli už koncert trvá tak dlouho, že si můžu troufnout zajít na pánské toalety. Žádný muž není v dohledu. Po cestě hodím jídlo do koše na odpadky. Jednu hůlku si nechám, schovám ji do záhybu sukně svého šedého stejnokroje.

— — —

Nemůžu si pomoci. Pánské toalety v této koncertní síni mě přitahují jako magnet. Nacházejí se v podzemí, přímo pod pódiem. Ušetřilo by mi hodně problémů, kdyby na tom místě byly dámské toalety, jenže na dámách není nic slyšet. Proto musím chodit sem.

Opatrně vstoupím do čtvercové místnosti, kterou teprve nedávno nově obložili kachličky ve stylu art deco. Nejdřív jen nakouknu dovnitř, žádný muž nestojí u mušlí, a zkontroluju kabinky. Teprve potom se odvážím postavit se doprostřed místnosti, zavřít oči a poslouchat. V budově je zvláštní akustika, zvuk proniká stěnami, takže slyším hudbu tak dobře, jako bych stála přímo před orchestrem.

Beethovenova hudba naplňuje každíčkou buňku mého těla. *Allegro con brio*, první věta ze čtyř, se musí hrát živě a vášnivě. Dává to smysl, opravdový hrdina musí být neustále plný energie. Zvednu malou hůlku a představuju si všechno možné, ale především to, že jsem dirigentkou tohoto orchestru. A že ta stovka mužů v orchestřišti sleduje pohyby mé ruky, jimiž je vedu, aby hráli *Heroische* tak, jak má podle mě znít. Hůlka se pohybuje nahoru a dolů ve tříčtvrtečním taktu. Je neuvěřitelné, jakou radost mi to dělá. Jako bych prožívala svůj život naplno. Ta intenzivní exploze štěstí je prostě návyková.

Ale přesto se snažím neoddávat se tomu příliš často. Tu radost si dovolím jen jednou týdně, každý týden v jiný den. Ostatní uvaděčky, které tiše klábosí ve foyer, si toho nesmí všimnout. Vždycky sem chodím na začátku koncertu. Během první půlhodiny jsem v bezpečí, z vlastní zkušenosti vím, že tak dlouho močový měchýř vydrží. Můj otec to vydrží buhvíjak dlouho, někdy chodí na záchod jen dvakrát za den, bohužel starší pánové si potřebují odskočit i v průběhu koncertu. To už musím být pryč. Ale v tuto chvíli mám ještě dost času.

Ukážu na pomyslné první housle: hlasitěji. Druhé housle: stáhněte se trochu. Každá skupina nástrojů dostává instrukce. Tyto představy mě zcela pohltí. Dalo by se říct, že se svým způsobem dostávám do

transu. Ale do úplně jiného druhu transu než matka, která chodí na seance do svého dámského klubu. S tím nechci mít nic společného, tomu nesmyslu nevěřím. Ale jednou mi to jejich vyvolávání duchů prospělo, v klubu se totiž zjevili Beethoven a Liszt a sdělili mé matce, že se jednou stanu velkou hudebnicí. Jinak by mi nikdy nedovolila dál chodit na hodiny klavíru. Ale že by ona a její kamarádky mohly vědět, jak vypadají Ludwig van Beethoven a Franz Liszt jako duchové, tomu tedy nevěřím.

Vtom se otevřou dveře. Leknu se. Spustím ruce a slyším, jak hůlka poskakuje po podlaze. Vstoupí mladý muž a překvapeně na mě zírá. Zvednu mírně bradu a zadívám se na něho tak nebojácně, jak jen dovedu. Koneckonců tu pracuju, on ne.

„Tohle jsou pánské toalety,“ upozorní mě.

Zjevně má potřebu mi nějak vysvětlit, proč sem přišel. Chvilí mi trvá, než se mi vrátí řeč. „No, hm... jen to tu kontroluju.“

Překvapeně se zadívá na mé oblečení, určitě si všiml, že mám na sobě uniformu uvaděčky. „A co tu kontrolujete?“

„Hygienu.“ Otevřu honem jedny dveře a prohlédnu naoko kabinu. „Pánské toalety se rychleji znečistí, proto je kontrolujeme častěji.“

Narušitel mě sjede pohledem. Nemůže být o moc starší než já. Táhne mu maximálně na třicet. Vadí mi, že je pohledný a že jeho oblečení vypovídá o bohatství. O to víc je mi trapné, že mě nachytil při činu.

„Už jste skončila?“

Přikývnu. „Všechno je čisté, pane.“ Přidržím dveře jedné kabinky otevřené, abych ho do nich nalákala, a doufám, že za nimi navždy zmizí. Ale on se ani nepohne, nenuceně si zastrčí ruce do kapes, jako by měl čas do skonání světa, a nepřestává na mě zírat.

„Zmeškáte koncert.“

„Už jsem ho slyšel několikrát,“ odpoví.

Zadívám se mu hluboko do velmi hezkých očí, jako bych ho tím dokázala přimět k pohybu. Marně. Pořád postává u dveří. Nemám na výběr, musím se odebrat k východu. Ustoupí, aby mě nechal projít, ale pohled neodvrátí.

Už jsem na chodbě, když ho slyším říct: „Něco jste tu zapomněla.“ Obrátím se. Dívá se na hůlku, kterou slyšel spadnout na zem. Leží mu u nohou, ale ani se nepokusí ji zvednout. Skloním se.

Toho večera se všichni zaměstnanci postaví do fronty. Ředitel Barnes lhostejně rozdává obálky. Je pátek, náš výplatní den, a při té příležitosti nám jako obvykle vypočítává koncerty, které nás čekají v blízké budoucnosti. Poslouchám ho s nastraženýma ušima, tu část mám radši než výplatu.

„A pak tu máme úspěšná provedení Mozartovy *Čtyřicáté symfonie*, Haydnovy *Sté*, Schumannovy *Třetí*, Mendelssohnova *Houslového koncertu*...“

Kolegyně Marjorie se ke mně důvěrně nakloní a zašeptá: „Nudí mě to k smrti. Nechceš žvýkačku?“

Marjorie a žvýkačka patří neodmyslitelně k sobě. Vždycky má u sebe několik balíčků žvýkaček *Adams' New York gum No. 1*, ze kterých se dají dělat bubliny. Když se nikdo nedívá, určitě je vypouští a praská. Nevím, jak se jí to daří, ale jak se zdá, nikdo si ještě nevšiml, že má ten sajrajt pořád v puse. Jednou měla od žvýkačky ulepený tlustý cop, který nosí stočený kolem hlavy. Vysvětlila mi, že se to stalo, když spala. Trvalo jí několik dní, než se jí podařilo žvýkačku odstranit.

„Ze žvýkačky se mi dělá špatně,“ odpovím šeptem.

„No tak jo.“ Marjorie si myslí, že si dělám legraci. Netuší, že je to pravda. Poslouchám dál.

„A pak samozřejmě máme obrovskou čest, že tu příští měsíc můžeme přivítat slavného holandského dirigenta Mengelberga...“

Mengelberga!

„... bude dirigovat Mahlerovu *Čtvrtou symfonii*,“ končí Barnes svůj výčet.

„Toho musím vidět,“ pošeptám Marjorie a překypuju vzrušením.

Marjorie spadne čelist. Ale když mi vidí na očích, že to myslím vážně, a pan Barnes je jen dva kroky ode mě, sykne na mě: „Tak se ho zeptej!“

Ředitel přijde ke mně a sjeđe mě pohledem od hlavy k patě. Cítím, jak mu z podpaždí čpí pot. Vzpomenu si, jak mi začátkem večera vynadal, taky je tu možnost, že si na mě ten chlap z toalet stěžoval za to, že jsem se pohybovala na pánských záchodcích, a má odvaha o něco ho požádat je tatam. Nakonec ředitel ulpí pohledem na mém roztrženém límečku.

„Kupte si novou blůzu. Tahle už je obnošená.“

Stále zírám do zdi a přikývnu. Předá mi obálku s výplatou a přejde k Marjorie.

„Pane Barnesi? Chce jít na ten koncert,“ slyším ji říkat.

„Cože?“

„Willy by ráda šla na ten Mengelenův koncert.“

„Mengelbergův,“ opravím ji honem.

„Vždyť to říkám.“

Barnes mě setře pohledem. „To nepadá v úvahu.“

„Ale...“

„Ten koncert byl během jediného dne vyprodaný.“

Barnes jde dál. Spolknou své zklamání. Je to hrozně nespravedlivé, že zaměstnancům není dovolen přístup do sálu během koncertu.

Když o pár minut později ucítím na chodbě ředitelův pach, otočím se, vydám se opačným směrem než ostatní zaměstnanci a zahlédnu ho právě vstupovat do kanceláře. Zaklepu na otevřené dveře a zůstanu stát na prahu.

„Pane Barnesi, můžete mě v tom případě dát na seznam náhrad-

níků? Prosím? Jen tentokrát?“ To vám řeknu, je dost překvapený, že jsem se odvážila za ním přijít. „Prosím?“ opakuju.

„Slyším správně, že se mě doprošujete?“ Zkoumavě si mě prohlédne. „Nejlevnější místo stojí dolar.“

Jako bych to nevěděla. Nejdražší sedadla stojí dva dolary a pětasedmdesát centů, a kdybych byla student, platila bych jen čtvrtinu. Začnu vytahovat peníze z obálky s výplatou, ale zarazí mě.

„Nemusíte platit, dokud se nenajde místo.“ Zvedne plnicí pero a vykrouženým písmem zapíše mé jméno do seznamu náhradníků.

Když stoupám po nekonečném schodišti činžovního domu do bytu svých rodičů, pískám si. Dobře si uvědomuju, že dívky by neměly pískat, ale dneska je mi to jedno. Cítím se povzneseně.

Vejdu domů, zamířím rovnou do své ložnice a vytáhnu jednu ze svých partitur, ukrytých pod postelí. Sednu si na kraj postele a čtu slova na obálce: Gustav Mahler, *Symfonie č. 4*. Dychtivě prolétnu notový záznam, čtu si poznámky, které jsem si napsala na okraj červenou a modrou tužkou. Na stěně mé ložnice visí fotografie mých dvou idolů. Prodlévám pohledem na Mengelbergovi.

„Willy?“

Slyším matku klopytat po chodbě. Rychle zavřu partituru a honem ji strčím zpátky pod postel, ale pozdě. Matka vždycky vstoupí do mého pokoje bez vyzvání, i když je mi už třiadvacet. Natáhne dlaň.

„Výplaty.“

Předám jí obálky z obou svých zaměstnání. Zatímco počítá peníze, zastrčím partituru nohou pod postel. Nemá tušení, že v mém omšelém pokoji je spousta schovávaček. Nejlepší je za spodním čelem rozviklaného pianina. Když zatlačím na dvě šoupátka, uvolním dřevěnou desku a zvednu ji, čímž odhalím pracně našetřené peníze, kterými mimo jiné platím panu Huangovi.

„Potřebuju novou blůzu.“

„Nefňukej. Tahle je ještě dobrá.“

„Varovali mě...“

„Stačí ji opravit.“

„... že mě vyhodí.“ Tím se matka konečně nechá přesvědčit, protože poslední, co by si přála, je ztratit příjem. Zaváhá. Vyndá dva dolary z obálky s výplatou.

„Víc nedostaneš.“

A s těmito slovy mě opustí.

Následujícího dne je sobota, takže nemusím jít do kanceláře. Matka je pryč, věští klientce z čajových lístků. Tímhle podvodem si sem tam přivydělá pár šestáků. Vezmu si z její krabice na šití jehlu a nit a vyspravím roztřepený límeček své pracovní blůzy.

Toho večera se panu Barnesovi nevyhýbám.

„Vidíte?“ řeknu, když na něho narazím ve foyer. Ukážu na blůzu a usměju se.

„O moc lepší,“ soudí. „Jsem rád, že jste mě poslechla.“

WILLY

DRUHÁ KAPITOLA

Na chvíli podržím ruce nad klávesnicí psacího stroje a mrknu na velké nástěnné hodiny. Ještě patnáct minut a padla. Už se nemůžu dočkat, dneska večer se koná ten Mengelbergův koncert.

Při pohledu na šedesát žen, které pracují v mém oddělení, zner-vózním. Podaří se mi dostat se k píchačkám jako první? Kabelku už mám připravenou pod stolem, jen musím dopsat tenhle dopis. Šé-fová prochází uličkou mezi stoly. Spustím bradu a kmitám prsty na klávesnici. Nechci, aby si myslela, že už mám hotovo. Ale nemám štěstí. Zastaví se přímo u mého stolu.

„Můžete otestovat nové uchazečky? Bude to trvat jen chvílku,“ ptá se.

Můj bože, jak se jí vždycky podaří vyhmátnout zrovna mě? Ale slyším se, jak poslušně odpovídám: „Teď hned?“

„Ano, teď.“

Ukazuje na dvě uchazečky, které stojí o kus dál.

Váhavě vstanu. Naší vedoucí není radno oponovat. Je to taková ta stará panna, která nemá v životě nic než svou práci. Kdysi jsem občas přemítala, jak asi tráví večery, ale po dvou letech, co tady pracuju, jsem to vzdala. Teď jsem si skoro jistá, že doma nikoho nemá, samotu má vepsanou do tváře. Zamaskuje to jen tím, že se zahrabe do práce.

Písařky jí za zády přezdívají Čubka, ale já jí tak nikdy neříkám. Podle mě je nespravedlivé takhle nazvat ženu. Už jste někdy slyšeli, že by se čubka přezdívalo nějakému muži? Nebo kráva či ledová královna? Vsadím se, že ne. Mužům se nikdy neříká čarodějnice ani zrůda. Vím o mužích tady v práci, kteří jsou mnohem horší než má šéfka, a taky je nikdo nemá rád, ale podobné posměšné přezdívky nedostávají.

Mimochodem *jejímu* šéfovi se jako zaměstnankyně dost vyplatí, měl by ji vyvažovat zlatem. Kolují drby, že s ním kdysi měla milostnou aférku, ale pokud vím, ten muž je šťastně ženatý, prostě si to nedokážu představit.

Po odchodu šéfové se mi kandidátky jedna po druhé představí. Jejich jména pustím jedním uchem dovnitř a druhým ven. Jedné z nich je kolem čtyřiceti a vypadá přísně a upjatě. Tmavé vlasy má stažené do pevného drdolu, na nose jí sedí brýle. Pod paží drží noviny.

Vytočím svůj dopis z válce psacího stroje, podám jí prázdný list papíru a ukážu na svou židli. Sedne si a odloží noviny. Pohledem zachytím článek ohlašující Mengelbergův koncert. Okamžitě má u mě výhodu, ale to jí moc nepomůže.

Ta druhá je podle mého odhadu tak o deset let mladší. Má takové to děsivé, tenké, nepřirozené, vysoko vytažené obočí. Prsa má pod upjatým svetříkem trochu moc bujná a při každém kroku na vysokých podpatcích koketně zavrtí zadkem, jako by si nemohla pomoci. Netuším, z jakého důvodu se takhle předvádí, protože v dohledu není jediný muž.

Zkouška je jednoduchá. Stačí jen opsat dopis. „Máte na to deset minut,“ řeknu a hned stisknu stopky. Vteřiny ubíhají stejně rychle jako na hodinách.

Je okamžitě jasné, že přísná uchazečka zvládne bušit do klávesnice v neuvěřitelném tempu, takhle rychle jsem ještě nikoho psát neviděla. Odhadla bych to tak na tři sta úderů za minutu. Je to ob-